

Milan KRMPOTIĆ Mikan

Portreti iz stare Koprivnice

Novinar

Uvijek u žurbi
da se domogne
najnovijih
vijesti,
nije stigao
redovno
ni spavati
ni jesti.
Kada bi skupio
dovoljno građe,
da pretekne
svoje kolege –
novinare,
kako bi njihove
vijesti
bile stare,
trčao je brže
do telefona
da svojoj redakciji
javi
da njegove
među
senzacionalne
stavi.
Sutradan,
kada mu novine
prije svih drugih novina
njegove vijesti
objave,
on je hodao
gradom
ponosno uzdignute
glave,
dobacujući usput
uzbuđeno:
»Jesi li čitao
što sam napisao?«
Boem kojem
novinarstvo
strast je
bila,
cijeli njegov
život
mu je
ispunila.

Pec – Perc

Stari i slijepi
prodavač pereca
tapkao je ulicama
grada s košem
na leđima
i dugačkim prutom
u lijevoj ruci
punim slanah,
friških pereca,
koje su s nestrpljenjem
čekali
od ranog jutra
odrasli i
djeca.

U drugoj ruci imao je
frulicu
na koju je trubio:
Tu – tu, tu – tu ...
i izvikivao:
»Pec-perec,
friš perec,
friš slani perec!«
Svi su od njega
kupovali rado,
zbijajući šale
bijaše uvijek raspoložen
za velike i
male.
I tako preko cijelog
grada,
uzduž i poprijeko,
dok se ne isprazni
prut i
koš,
a onda
– iako star i slijep –
tap-tap brže u pekaru
po friš pereca
još.

Pilar

Na ručnu je pilu
(svoj imao je patent)
ispilio
na stotine
hvati drva,
a da nikad nije
bunio se
jesu l' kvrgava
ili cjepanice
– klasa
prva.
Od rane zore
do mraka,
tek u podne
stanka –
i čudili se ljudi:
onako star i
slabašan,
kako od teškog
rada
nije već
smalaksao.
Uvijek je šutio i
jedino je sa drvima
i pilom
razgovarao.
Ako bi ga tko
pitao:
»Kako si, stari?«
ljutito bi
odgovorio:
»Nisam ja stari,
ja sam kum Tonč!
Vrag je stari
što mi pilu
kviri!«
Jednoga dana
izdala ga
snaga

- našli su ga
mrtvog.
U ruci mu pila,
što cijeli mu
život
hranilicom
bila.

Bubnjar

Po gradskim ulicama
i na sajmištu
u sajmene dane,
kada bi se na glas
njegova bubnja,
napravljenog
od magareće kože,
oko njega skupilo
dosta ljudi,
čitao je Danek,
gradski bubnjar,
glasno i jasno,
da ga svatko mogao
razumjeti i čuti,
općinske fermane.
Kada je pročitao,
uvijek istim
zapovjednim tonom,
sva naređenja i oglase,
udario bi
jedan udarac
palicom
po bubnju
- znak: gotovo je!
Tada bi prozborio
koju riječ
s ljudima,
pripalio ponuđenu mu
cigaretu
i produžio na
dužnost
svoju.

Marijan HORVAT

DEČEC V ZIBKI

On još ne zna kaj je život
Ni za životno trpljenje
On još ne zna da v životu
Lepe jesu samo senje.

On još ne zna kak so jutra
Fnogi poti olovnata
On još ne zna kak so leta
Fnoga leta čemernata.

Ne zna ni to da je život
Med z pelinom zalejani.
Ne zna niti za jal lucki
Fkojem ftaplamo se sami.

Ne zna, ne zna pono toga
Dečec mali vu zibelki.
Ze znal bode dost i preveč
Dok bo z malog postal velki.

*ROŽENCVETNI DEN v kraju koprivničkom

Zlatno klasje kak žota ponjava
pokrilo je so ravnicu našu.
V plavem zraku metul do metula
hincajo se . . . i krilima mašu.

TICA, TICA, JURIČICA

Gdo mi bo odvezal roke
Gdo verige z nogu smeknul
Gdo ulara z gopca zvleknul
Gdo v čkomeči bo zvon zveknul.

Steze nove gdo bo zrisal
Po oranju ne z oranom
Gdo bo zvezde povužigal
Moje zvezde gor na tramu.

Gdo bo zame sonce zbudil
Den svetleči mi napravil
Gdo noriju mračnu zgutil
Znucan ketač - zaustavil.

Gdo bo vrnul mi pravicu?
Ne pravicu - črnu kmicu
Čalarnicu - betežnicu
Od ishoda nuđenicu,

Jur pravicu - malu ticu
Malu ticu - juričicu
Svetskh potov sođenicu
Toplih danov - dojavnicu.

☆ ☆ ☆

Sam si bom odvezal roke
Sam verige z nogu smeknul
Sam ulara z gopca zvleknul
Sam v čkomeči zvon bom zvenknul.

Otprl širom bom obloke
Se obloke naše hiže
Nek mi dojde, čim pre, bliže
Moja TICA - Juričica
Svetskih potov sođenica
Protuletja - dojavnica
Srečnih DANOV - godovnica.

DIV USAHLE MOĆI

Male zvijezde odslik u svemiru,
krušnog zrna korijen u kamenu,
sitnih kapi dotok u potoku,
rasap trenu u košmar protoku.

To smo pjesmo - u bezumnoj noći
praznoj srce . . . div usahle moći.

* Lipanjski

Maca JAMBREŠIĆ

RIBIČIJA

Blinkeri i proti z auta štrčijo,
vu njem veseli pajdaši sedijo,
pelajo se k Dravi, vu ribičijo.

Se zmišlavam, Štef, kak zadnji pot smo bili
celi den pecali, skorom nikaj vlovili.
Kaj veliš morti bo i ve tak?

Em naj, Ivek, biti takof bedak,
ve bomo drugač napravili.
Najpredi bomo jeli i pili.

Gda pak pemo doma, naj se žalostiti
za peneze moreno ribe kupiti,
domaj bomo rekli da smo je vlovili
boš videl kak se bodo vsi čudili.

Blinkeri i proti nek počivajo.
Ribe nek i dale plavajo vu Dravi
nek je lovijo ribiči pravi.

GOSPA GREGURIČKA

Na sejmu je lepo zadišalo
v pečenjarki meso je čvrčalo.
Vesela je gospa Gregurička
fletna, frčna, kak kakva deklička,
beli frtun i bela robača
šika ji se, gda meso obrača.

Ido moži, krej nje postajkujo
i dišeče meso naručujo,
krej maloga stola so poseli,
z vugorkom i kruhom meso jeli.
Fletno dvori mlada mesarica
kumeka, gospona, kak i strica.

Zišli so se pajdaši, sosedi,
spominjali kak je bilo predi,
gda si neso mogli privoščiti
na sejmu si pojediti i popiti.
Nazanje so šejtoflne vadili
Gregurički račune platili.

Prehađala so leta, prešlo je vreme,
življenje nam davle, pak nazaj zeme.
Z botom ide gospa Gregurička,
negda frčna, fletna kak deklička,
mlade dneve v srcu pričuvava,
dok polefko, smrt se približava.

SOSEDOF JAL

Krej parka na klop ftečno si je sel
z rok pakete polek sebe del,
fest se nahodil gda kupil je vse
ve si bo počinol gda autobus pe.

Zagledal se na pot: auto leti,
vu njem z vuličke sosed sedi.
Kaj bo predi doma, tak se žuri
kaj soseda na klopi niti ne vidi.

Čekaj, čekaj, sosed, vrabec te je zel,
morti bom i ja auta imel,
bikiče bom prodal, peneze s kase zel,
gizdavo se bom pelal, nem te gledeti štel.

Nada MEKOVEC-DUKŠI

Puhnula sam u maslačak . . .
Želje su se raspršile nošene vjetrom.
U ruci mi ostade samo usahla stapka.

San

Sklapam oči.
Misao prekriva veo vječnosti.
Diram tvoj obraz.
Svaka bora
jedna je stranica
nepisane knjige tvoga života.
Ti stojiš na nedostupu.
Upijam snagu tvog pogleda.
Tvoje je lice moja sjena.

☆☆☆

Na izvoru ljubavi
zagrabih puni krčag
i uputih se stazom
koja me vodi ka dalekom svjetlu.
To mi se tvoja zvijezda ukazuje.

Školjka

U moru života
u nijemom tišini
duboko sjetno
živi jedna školjka
tvrdi kamen
čuva u sebi biser
duboko sjetno.
Moje je srce potonulo
u skrivene tišine mora.

Davorka ŠAVOR

NESTALO JE ZAVJESA

Nestalo je zavjesa
što ih satkaše bijele vile
za mene.
Mali suncobrani razbacani
mojim obalama
poprimiše boju straha.
Moj dvorac
napustiše prinčevi i princeze
na putu u neka tuđa djetinjstva i mladost.
Noćas se sjetih
šetnji uz Temzu
tako davno,
a bilo je toliko nade
u glasovima
malih brodova uz dokove!
Je li to kazna za sve zlatne ribe
u igri ubijene
u mom akvariju?

VAMA OKO . . .

Galerija životinja
iscjedak iz posrebnih ljustaka,
kocke zlata u kavezima
rastrgane!

Prljava pozornica
kulise jedine čvrsto stoje,
a sadite orhideje
na binama svojih imena,
dok ste druge upregli da vam korov kose
prije predstava
neopaženo!
Davno vam je sjaj iz pora iscurio,
danas ste samo spomenici onog što ste nekada htje-
li biti,
i tko je rekao da krzno smeđih medvjeda
dobrotom isijava?
Časkanje uz kavu
gomile rđe među redovima,
tavani vaše svijesti vrve šišmišima!

Toliko puta poželih grubo vrisnuti
svoj vlastiti britki vrisak – medvjede krzno isijava
Nemoć!

Božidar PAVLEŠ: Tri pjesme

Smrt mlade trave

Zašto li kose, u gradu,
kosilicama bučnim,
benzinski mučnim,
travu – još sasvim mladu?

Srezana prerano,
dugo još izdiše i diše,
otužnozeleno plače,
predsmrtno miriše, miriše.

Na asfaltu sivom

Na asfaltu sivom, na cesti,
kud svakog časa, silovito,
Smrti projuri –
mala mačkica leži . . .
Kao da živa je još,
pa samo spava.
Al mlazić krvi
iz njuškice, izdajnički
smrt njenu bilježi.

Kako je divno to krzno,
nevino, čisto,
s prugama sivo-crnim
na tom biću mladom,
još igre punom,
baš kao živom . . .
A kako je kobna, podmukla
crvena struja krvi
na asfaltu sivom.

Već blizu je

Već blizu je, blizu
ono što dugo bijaše, daleko –
oboje mislimo
za popodnevnog odmora
svako na svome kauču . . .

Blizu je, blizu! –
Kao da nam šapće, otkucava,
sve bržim ritmom,
budilica na ormaru,
u tišini razmišljanja . . .

Al nismo baš mnogo tužni,
mислеći na mlade:
na naše sinove, snahe,
unuke.
Ta s njima se pomladujemo,
u duhu barem,
sve tamo do dalekog, davnog
djetinjstva,
još uvijek živog
– i sve življeg –
u nama.

I tako, blizu je, blizu
naš konac i kraj,
ali i djetinjstvo naše
i mladost,
u koje – oboje dobro to znamo –
ipak se vratili ne bi.

Žarko MARJANOVIĆ

PROVALA SNA

Novi rez dana roni u prozorima
Oči se susreću s rubom vedrine:
trepere, tkaju . . .
Površina mreška naširoko:
Suha je u osnovi raspeća,
mučna između visina
i neuhvatnog oblaka.
Na presjecima je čista,
bezgranična i nesavladiva.

Bacih oči u provalu sna:
jedinstvo ljepote u dubokim zjenicama
Pružih se prema krivulji dubina
Tišina tvrda kao asfalt
i sve je tvrđe pod tlakom dana
koji bježi otvorenom šiljku sna.
Težina traži osvajanja
i ruši dubine sna u tamne predjele
gdje prebiva mrak.

Bacih oči u provalu sna
Ogromna rđa posjeduje snagu iznutra
Olakotan počinak počiva
u velikom sanduku zemlje.

Vjekoslav PRVČIĆ

BALADA O CVRČKU

Za svu našu opijenu,
zaspalu i otišlu braću,
napni još jednom strunu,
premili veseli sviraču.
Nek' kapne suza
s tvoje vilinske žice!
Za njih.
I za nas.
Ober, još jedno piće!

Na istom brodu
svi smo mornari.
Uz šank obijesna žena,
smrknuti gazda,
brojni noštromi, brodari.
A brod nasukan, maglen,
u panonskom plićaku.

Bar ti zavrta
nad jarbolom broda.
Nek' zvone riječi u magli.
I privid bit će k'o da
gore nebeski štagli
da osvijetle put!

Ti slobodni pjevaču,
skrpljenog kaputa,
sviraj životnom kotaču
što se vrti pokraj puta.

Milena SEVEROVIĆ

Iz ciklusa »Strašni sud«

PETEROKUT PEONIJSKOG PRKOSA

Povijest prošlosti polako pada u me
padajući pali
plamičke paklenog plamena
paluajući pakošću.

Povijest prošlosti peče prostor
prkoseći prijeteći pucajući psičući
psujući pismene pozdrave prošlosti,
postajući pas pandžama parajući peonije
padajući pravo
u ponor.
Prkosno.

PUTOVANJE

Upravo razmišljam o jednom
lijepom putovanju
možda Lenjingrad
ima čarobne oči mojih sanja
il možda me u snijegu njegovih zvonika
čeka moj plavokosi
Vanja.

Kako bi bilo u Pariz
skočiti preko noći
čekala bih te na Pigalu
iako znam da nećeš
doći.

Možda bi bilo dobro
da se vratim u dragu, predivnu Barcelonu
kavana »Opera«
i jedne tamne, prekrasne španjolske oči
prelijepog dječaka
a zatim,
popiti malo maka
i usnuti zauvijek.

Upravo razmišljam o jednom
lijepom putovanju na kraj noći . . .
Moj Crni konj već kreće na put.
A hoćeš li i ti doći?

MICHELANGELO

ili odrano lice Michelangela na »Strašnom sudu«,
Sikstinska kapela – Vatikan.

U noćima
koje su mi dosuđene da ih odsanjam
obraćam se tebi
nesretni Michelangelo
zaštitniče svih zemnih stvari
i nesavršenstva
prijatelju prokletih i prognanih
u samima sebi
sudrug velikog Bude
i propalih nada
tješitelju kušnje
i kradljivče svete Vatre
dozvoli da me noćas
radost tvog Pobunjenog roba satire
i sažme
u jednu jedinu vertikalnu na čelu
tvog Mojsija, u Rimu
oslobođenog tamnice!

To dvojstvo tijela i duše
sapetih orkana u tamnice noći
propinje se poput indijskog bijelog konja
što treba doći za spasenje svijeta,
prekrasnog bijelog konja
koji mora doći.

KALEŽ KRVI KALEE *

Kako klečati kad koljeno krvari
kamo kidnuti kapetane Kuk
karavan kusatih konja
klipše kisneći
krvavo
klečeći
kunući
karmu.

OŽALOŠĆENI FAUST

Na lijevo krug
svi moji mrtvi prijatelji
stari hazarderi
opet vas nema noćas
kasno je da se strada
svejedno
vi ste dezerteri
i ne javljate se ničim.

* Kalea = Ciganin

Pokretom, glasom, dobro pročitanom knjigom,
umornim smiješkom, Šopenovom slikom,
starom ljubavničkom brigom.

O, da
nema vas više
i vaše su sve kretnje i ruke stale
jer sve su stvari na ovom svijetu
za vas nevažne
i dječaćki male.

Zato,
nalijevo krug
moj stari svijete.
Večeras ja opet vrtim globus u svojoj ruci
i tražim se u plavokosoj slici,
da:
večeras je opet
moj prijatelj i gost
Johan
Wolfgang
von
Gethe.

TRPNO STANJE

posvećeno prof. Švajger A.

Čovjek
rođen da spozna univerzum
upro se svim silama da ulovi zeca
a jedan drugi čovjek ga promatra
i u sebi, nijemo
očajnički jeca.
Isus je plakao nad Jeruzalemom
i žalio njegovu propast
on je Svemir u sebi shvatio
i tu je istinu
šutnjom izganika
platio . . .
A što je meni ostalo
od svega?
Jedna jedina sumnja:
to je tako,
pa ipak nije tako,
naprotiv to jest tako!

A ključ je u istini,
no tko je posjeduje definitivno?

I mnoga pitanja
u mnogim noćima,
u bezumnim patnjama
djeluju infinitivno.

Biti.
Pa se skriti.

A zatim dolazi jedan
kopernikovski obrat
što prijeti
da mi na kraju
lijepo
slomi vrat.

I molim,
još jedno pitanje,
dragi profesore:

da li su svi labudovi
uvijek bijeli?

I,
da li od ovog može
biti gore?

PROSTRIJELJANI OBLAK U HLAČAMA

Pitam se samo koje slovo uzeti
za opis užasa
recimo slovo . . .
a može i neko drugo
postupci su isti
i dok se svijet raspada
mi nadamo se
mi,
dijalektičko materijalistički
cinički
heretisti.

Recimo,
gospodin Helderin se sakrio u ludilo
i toliki drugi
kojekako
samo
to danas ne bi upalilo
Svakako bi bio spaljen
glupim požarom,
prije i poslije svega.

Da, trebalo bi pitati Majakovskog:
zar je revolverski metak
spasio njega?

KUPOLA SNA

Ispred i iza mene
samo beskraj koji ne mogu dotaknuti
vrijeme koje me ne može primiti
i prostor što me ne može obujmiti.
Ispred i iza mene
samo napuštene stijene galebova
njihovi krici
koje čujem, a ne mogu vidjeti.

Vječna šutnja beskrajnih prostora . . .
Ipak, ne zastrasuje me.

Kao protuteža
svim nevoljama i patnjama
stoji moja kupola sna
sjajna kupola sna
kao moja sjena,
bez dodira.
I bez dna.

Čežnja za planinom

Čežnja za planinom je kao bolest. Ruje po kostima, muči nesanicom i teškim disanjem. Noću se javlja u snovima, svuda sijući simbole visine: stubišta, tornjeve, ljestve, krila. Planina zove i privlači svoje ljude poput magneta: sa zrcima nizinske prašine u odjeći; koži i kosi, zaljubljenici stižu na urečena odredišta, dok im u prsima kuca nepogrešiva ura-srce.

Naša oaza mira zove se GOZD MARTULJEK. Stigli smo po užarenoj cesti, što se poput klupka sive vune odmotala među planinama. Sve je u Gozdu isto: radošno bilježim tu umirujuću nepromjenljivost. Sumrak je, čuje se samo kostobolno škripanje jela, koje okružuju brvnaru, i šum potoka na nekoliko koraka od nas: on vuče svoj rasperjani rep peko kamenja, gubeći se među velurnosivim brbacima. Miris šumskih jagoda, ciklama i smole, struji kroz prohladni zrak. Otvaramo vrata, unosimo torbe, i odmah, kao po dogovoru, silazimo do presušenog korita, posuta jajastim šljunkom, da pozdravimo planinu i poklonimo se SPIKU. Špij je kamena piramida, oksidne boje probijene hrđastim pigmentom, čvrsto usađena u krajolik. Jedna je njegova strana »poderana«, pa čini zupčast greben: s lica, na kamenoj se gromadi također vide urezi i ogrebotine, nalik tragovima kandže kakve ogromne, prahistorijske nemani. To čudnovato djelo prirode takmiči se sa svojim egipatskim blizankinjama i nadbija ih u ljepoti: mrgodna, stamena i nepotkupljiva, ta ljepota je dar, koji ne laska čovjekovoj dovrtljivosti, niti ne izriče »pohvalu ruci«: naprosto, Špij je, od vidljivog zemnog okružja, ono najbliže nebu, i nešto nebesko stoji u njegovoj srži. Posnim jezikom rečeno: Špij je, sa svojih 2472 m visine, dominantna izraslina u Martuljkovoj skupini, koju čine: Vrataško Sleme, Kukova Špica, Skrnatica, Dovški križ, Široka Peć, Veliki i Mali oltar, Velika i Mala Ponca, Vrh za stenami, Špij, Vršič v škrbini, Frdamane police, Rušica, Siljica, Rigljica i Zaleđeni slapovi.

U jeziku planinara mnoga od ovih imena djeluju »skrivnostno in srhljivo«, kao formule onih teško dohvatnih mjesta, žarišta moćnih energija, do kojih se valja probiti usklađenim djelovanjem uma i mišićja. Hvatajući se ponekad i za »nevidljivu stijenu«, kako to govore osvajači vrhunaca. Za nas, pozemljare, Špij je tek mjerilo čuda: njegova tajna oćarava i plaši, istodobno. Mrak ga obavija u ovom času, i više ga naslućujemo, no vidimo. Ulazimo stoga u kuću.

Pozdrav mravima, noćnim leptirima, smaragdnom bubama i paucima u našem dvorištu! Svakome lakućnoć, i gledaj, prije sna, već uvučena u šarenu vreću za spavanje rastreseno prevrćući papire na »štokrlu«, gdje je pričvršćena i noćna lampa, ta vjerna prijateljica »šetaća olovnih predjela«, nailazim na poglavlje iz knjige SEVEN ARROWS, fotokopirano za nečije hitne potrebe. Poruka, koja me čekala među vlagom natopljenim novinama, planinarskim priručnicima i presavijenim kartama, glasi:

»Sve stvari u Svetom Kotaču imaju život i duh, uključujući rijeke, stijene, zemlju, nebo, biljke i životinje. Ali od svih bića jedino je čovjek onaj koji određuje. Naš odredi-

vački duh može postati cjelinom jedino kroz učenje o skladu, zajedno s našom braćom i sestrama i svim drugim duhovima svemira. Da bismo to postigli, moramo naučiti tražiti i zapažati. To je potrebno da bismo našli svoje mjesto u Svetom Kotaču. A da bismo odredili to mjesto, moramo naučiti dati. Naš put mora započeti potragom za videnjem ili zapažanjem. Moramo početi u potragu da bismo otkrili sebe i uspostavili odnos sa svijetom oko nas.

I dok se glava saginje bliže k tekstu, a oči sabiru zrnca mudrosti, Mjesec nad Špiikom sja ove noći, okrugao, gladak i savršen, kao Obojeni Buban narod Čejena. Poruka je, vjerujem, stigla u pravo uho, u pravi čas.

Život, rituali

Život u gnijezdu pod Špiikom započinje obnovom rituala: jutarnje umivanje na potoku, u ledenoj vodi od koje bole zglobovi, odlazak po kruh, preko livade sa utkanim šarama žutoga (kostriš) i ljubičastoga (kadulja) na zelenoj osnovi; zatim povratak, kava, novine, šetnja do prvoga slapa, spravljanje objeda u »skautskim uvjetima«, u društvu nervozne družine. To, zapravo, i nije jednostavno: krumpir u begovoj čorbi ostaje tvrd, špageti su raskuhani i gnjecavi, ishlapio vinski ocat daje salati gorkast okus, sol se stvrdnula, žučkasta tekućina u šalici nije bila ulje, nego šljivovica, i ode pečenje (slast) u propast! Pretpostavljena idila ruši se pred prvom uskratom kućne udobnosti: prasnut će svađa zbog vlažnih tenisica, ili omiljene križaljke koju se netko drznuo ispuniti. Svima je tijesno i dosadno u brvnari. Vrte se kao kuglice u labirintu filipera. Generacija gutaća stripova, videomana i egocentrika ne voli prirodu. Uzalud je pisao mudri Japanac: *»Naša čovječnost u suštini ima pjesnički sastav«*. U blizini ne vidim nikoga tko će saslušati takvu rečenicu. Rezniram, odustajem.

Ponovo bježim u osamu, u goru. Jedno se mjesto, gdje planinari podižu bivak, zove »Pod srcem«. Tamo bih voljela otići. Ali nenaviklu penjaču ostaje skromniji cilj, obilježeni put. Ili tek mala ekstravagancija: prećicom početi do Rajskih livada, uspinjući se po stijenama do Cizljevog spomenika, u oblaćan dan, pust »kao da nema ni mrtvih, ni živih, nikoga«, šapuće tvoja memorijska kutija. Uspion je klizav, cipele loše – mokasine za gradski asfalt. Na pola puta ostajem bez daha, i samo bijes me tjera naprijed, preko mokroga kamenja i prokvašenog lišća, do mjesta gdje se otvara zeleno krilo šume. A ona je zaista ovdje! Zatitran svod od lišća, paprat, oborena debela, veličanstvo tišine usred kojega se odjednom strese roj kapi s vrha stabla: to zakašnjela podnevna kiša konačno stiže do tla, među stolisnik, ciklame, paprat, brusnice, kupine, encijan: u mirisavi humus.

Od spomenika računaju se dva puta: ja biram desni, pogrešan. Služi me instinkt za takve odluke. Staza je uska i po njoj slijedim trag kraljlih papaka: da li je uopće važno kamo će me odvesti? Izbijam na čistinu, gdje stoje dvije srušene pastirske kolibe, stari ariš, nekoliko smreka, jedan bijeli, svježije opiljen panj. A riš je čudna

riječ: magična, mirisna, magnetska. Netom je izustiš, oblikuješ u umu, druge će riječi krenuti k njoj, skladajući se u skladotvorne sklopove, u pregršt stihova. Ova-ko:

U gori si ko dragi kamen:
za krhke stvari ni ne mariš.
U srcu gori modri plamen,
a rujem se prelijeva ariš.

Vrti se svijet u krugu mijene,
al' kao grumen ti se žariš.
Budna se voda glasa iz stijene:
crn je i mrtav u gori ariš.

Uopće, ima nešto u ovom zraku, od čega se bude čula, a uspomene izlijeću iz tamnih zakutaka biča, kao rojevi leptira: nisam li maloprije bila negdje u djetinjstvu, nešto magličasto, prašnjavo, bezobrisno, lelujalo je u blizini, namirisala sam vonj kraljeve kože, i isteklo se vrijeme spremno oglasilo na olfaktivnu šifru. Purpurno nebo, vlažna trava, cvijet vodopije među zubima... ja, da, tako sam izgledala prije trideset godina, slični lik utisnut u matrici motri me s osmijehom razumijevanja – pravčano vrijeme je iluzija, postoji samo krug. I livada, livada postoji. Ona brui, tisuće nevidljivih pčela je u blizini, vibriraju mantru meda, žutila, kolovoškoga zlata. Kako bi lako ovdje bilo zaspati, umrijeti; utrnuti u središtu zvuka koji se sklapa u savršeni OM. Kako se velika napast može kriti u bezazlenoj sanjariji! Prekini, dok je vrijeme.

Oblaci i sunce

Zaista, samo nesretan čovjek stalno razmišlja o odlasku. A što je s čejskom porukom? Što s dužnošću? Nepronađenom svrhom? Sjeti se SEVEN ARROWS: »Iskusiti znači dodirnuti i osjetiti. Mnogi ljudi prožive cijeli život, a da ništa nisu stvarno dodirnuti, i ništa nije dodirnulo njih. Oni žive u svijetu uma i imaginacije, koji im ponekad može donijeti radost, suze, tugu ili sreću. Ali ti ljudi nikada nisu zaista dodirnuti. Oni ne žive i ne postaju jedno sa životom«.

Hitro ustajem, i slijedim kružne oznake na stablima i kamenju. Ovo je put u planinarsko sklonište: krov se pomalja iza lisnate zavjese. Nad Maretovim domom navukao se sivi oblak, nalik orlušini iz germanskoga mita. Moćno šumi voda (slap? potok?) u blizini. Grm pasjega grožđa mami crvenim bobama. Ivana ih je jučer pokušavala jesti. Kako se malo botanike uči danas u školama! Okrećem glavu i idem k Rajskim livadama. Ponovo sunce, u rasteru gustih iglica. Čisti poklon, jednako kao i maline, kojima se sladiš, stigavši, konačno, na cilj. Rajske su livade ispunile obećanje svoga imena.

Tu, pod samim podnožjem piramide, sve je u odmjerenim, izvaganim tonovima: zeleno, smeđe, oker, ljubičasto i sivo. Ništa neće umoriti oko, uzburkati duh. Ispunjen je jedan od uvjeta uspješne meditacije: »Imagnatio loci prudens, non coacta«. Pa bez prisile, lijepo: opusti se i diši... Ili još bolje: gledaj dalje i pamti, jer kratko je vrijeme strasne bliskosti s planinom, već izmjereno! U nizini te čeka sivi, olovni žiznj.

I ovdje su nekada bile kolibe i staje. Sada, između porušenih greda raste žutilovka, divlja mrkva i kopriva. Strelaste su jele pobodne u polukrug, trava već opuhnuta rđom, a jedna šarena krava pase ne podižući gla-

vu, dok njena kleпка usamljeno klopara pod naboranom planinom, napola uvijenom u sivi povoj magle.

Još stoji u blizini i stara mati-lipa, i njene četiri kćeri, izrasle iz istog korijena. Širi se slavensko zeleno plemo, nudeći svakome svoj hlad po suncu i širok kišobran po daždu! I vrata malene drvene kapele su otključana: otvoreni misal, brižljivo složena stola, dalmatika uredno prebačena preko naslona stolca. Netko je, štoviše, upalio i svijeću, za pokoj duše ili u zahvalu za kratak čas zemaljskoga življenja. Ovdje je lijepi, blijedi, tankočutno rezbaren Isus, ispod starinskoga, natkrovljenog zabata nad raspelom, i Gospa, koja štiti Martuljkove planine: ljepotica rasute kose, u dugoj opravi, uprta jednom nogom o sprast polumjesec, što se smiješi, dok se nebeska svjetlost skuplja u cvijetu runolista, zdesna njoj, bojeći planine lakim lazurnim premazom. Rad lokalnoga slikara, čija ruka bijaše nadahnuta ljubavlju...

Uz bočni zid kapelice prislonjen plavi planinarski ruksak, mladi bradonja u trapericama i trenirki i ridi seter, koji me pozdravlja kratkim lavežom, onjuši, mahne repom i ode. Bradonja ima spokojne oči, prozire kao gorski škrljac. Miriše ostrim, sportskim znojem. Prijazno klima glavom, pa se okrene i nestane iza pokrajnjih vrata. Komunikacija u planini je kranje pojednostavljena, lišena formalizma. Svakome njegov razlog i njegov mir. Kamen pod glavom, zvijezda u visini. Svakome njegov Gozd.

Škola sabranosti

Planina je velika škola sabranosti. Potrebna su ti barem dva vida: jedan za blisko, drugi za onostrano, da sklopiš njenu točnu sliku. Fantastični, nezbiljski likovi promiču nebom, i ono je kao oslikani kineski paravan. Onaj, kome je teško zamisliti zmajevе, neka pozorno i pomno prati sivkasti naviljak, koji se tare o nazupčan vrh planine! Za tren će spaziti kandže i vatrene oči, i glavu koja bljuje plamen i rep zaglavljenu u usko gorsko okno! A suptilnije dušice vidjet će i patke u ribnjaku, mandarina u ležaljci, uživoce opijuma, berača čaja, djecu koja »izađoše da se igraju u vrtu, velikom kao džepna maramica«: sve je u oblacima, igra ne prestaje nikada! Nestavno tkivo koje se kida, para i opet sastavlja, brže od treptaja oka; gdje li je razboj, gdje ruka, kroz koju neprestance klizi beskrajna nit?

Među stijenama, međutim, svjetlost djeluje kao dljebo: ona rezbari prijevoje, usjeko, pržine, staze i brazde; otkriva »oaze« snijega, ili još vlažnu prugu, gdje se nedavna obrušačao slap. »V sonco in senci« traje neprekidna igra prerašavanja, a planina se otkriva onome, koji kilometrima daleko čami u tijesnom sobičku, sanjareći svoja »putovanja u mjestu«, kako bi rekla Božena L. Za takve dane, čini mi se, otvaram već zahrđala vratašca, i sprema dragocjene sličice; malo će mi radošti donijeti moji »kućevni« dani, i malo nadahnuća: svako će zrnce dobro doći, za škrtu jesen i zimu.

No, bilo kada da mislim o planini, neću zaboraviti lještošnji povratak kroz šumu. Stazu prosvrdlanu kroz zelenilo, na kojoj sam vidjela zmiju. Pola zmije, ustvari. Prerezana nekim ostrim predmetom, gmizala je po kamenju, nalik na izdjeljan pastirski štapić, premazan azbestom. Ne sjećam se ničega strašnijeg od tog prizora. Na mjestu gdje se uvukla u pukotinu pod lišćem, ubrala sam jagodu. Bila je hrapava, gorkasto-trula, meka. Prugutala sam je: ona je bila moj strah, izbrisano sjećanje na indijansku dušu iz jednog od prošlih života. Kas-

nije, u Rječniku simbola naći ću objašnjenje: »Ojibwe, koji nastavaju predjele jugozapadno od Ontarija, vjeruju da duša nakon čovjekove smrti ostaje pri svijesti, i da odlazi put zemlje sve dok ne stigne do jedne goleme jagode. Okusi li pokojnikova duša taj plod, zaboravit će svijet živih i povratak u život, pa će joj zemlja živih ostati zauvi-

jek nedostupna. Odbije li ga, sačuvat će mogućnost da se vrati na zemlju.«

Čežnja za planinom je čežnja za samim sobom. Svaki put u njoj nađeš po jedan izgubljen dio, kamenčić za mozaik. Godine prođu, prije nego što o tome stigneš išta suvislo zapisati, reći, priopćiti.

Zdravko SELEŠ

Okarina

Okarina je stari podravski instrument, svirala koja se ne izrađuje ni od drva, ni od metala. Rade je grnčari kojih više nema; tako je više i ne rade. I okarine postaju rijetke i dragocjene kao uspomene.

Okarina izgleda kao mala crvenkasta ptica. Kad je netko vješt uzme u ruke, ona raširi krila i zapjeva. A pjesma joj je zemljana, triput pečena i nedopečena, promukla od neisplakanog plača, ljepljiva od umiješenih suza. Malena tugaljiva zimska ptica.

Nije okarina moj san. Ona je iz jednog od mojih davnih života, kad su mi brkovi još čučali sakriveni ispod kože, spremni da iskoče kao hajduci iz zasjele. Iz vremena kada je brkove imao samo moj pradjed; velike, bijele, usukane brkove na kojima bi zimi visile ledenice bijele kao i njegovi brkovi, te se činilo kao da je neki stari morž zasjeo pored peći i priča sa susjedom grnčarom. Ili iskušava njegovu novu okarinu.

Jer, znalo se, pradjed bijaše stručnjak za konje i za okarine. No, o konjima drugi put. Okarine koje je pravio naš susjed (koji je ujedno izrađivao čupove za mlijeko sa zelenom caklinom koju sanjam zimi; livadu na kojoj niče svijetlozelena trava i usred nje blistavi čup kiselog mlijeka, bogatstvo zelenog), te okarine, dakle, nisu nikad odlazile iz susjedove radionice u svijet, a da ne svrtae kod mog pradjeda koji ih je iskušavao i krstio. A sve je to sezalo u ona davna vremena kad su susjed i pradjed zajedno ratovali u Galiciji i kad je pradjed, odsječen od svojih, pao u rusko zarobljeništvo.

Čuli smo već da je okarina tužan instrument, ali sa čistom i čitkom tugom koju će najbolje pročitati Podravec daleko od zavičaja. Jer, Podravci već u zavičaju čežnu za zavičajem, bojeći se odlaska i odvajanja, a u daljinama ih melankolija lomi i uništava. Podravec koji napusti Podravinu prestaje pravilno disati, a ni jedno jelo mu se ne zadržava u želucu. A moj pradjed bijaše pravi Podravec. U svojoj tuzi on je imao potrebu da progovori, da kaže nekome svoju čežnju, ali, kako jezik kojim je govorio nitko nije mogao razumjeti, a on tek što je naučio nekoliko čudnih bezvučnih riječi koje su značile poslušnost, njegova se tuga prepoznala u blatu iz kojeg je izmijesio okarinu i ispekao je kao što je znao vidjeti u svog susjeda Blaža.

I, iz nedopečene okarine, počela se izvijati predveče, za rujnih i blatnjavih sunčevih zalazaka tugaljiva i čežnjiva pjesma, u kojoj je svaka pismena duša mogla iščitati mirise trava i lipa, pomiješane sa šumom pšenice koje klasaju i rzanjem iz rosom ispranih konjskih grla.

I, nije trebalo dugo, pojavila se jedna takva duša. Bila je, naravno, ženskog roda i ime joj bijaše jedno od onih ženskih imena zvonkih kao ime cvijeta ili ptice, ali ga ja ovdje ne smijem zabilježiti jer je papir mutav i ne bi ga prenio onako kako ga je prenosila okarina. Jer, okarina i njeno ime bijahu se upoznali. Ona je slušala i gledala kako krila Ivanovih ruku lepršaju oko tijela okarine i mame je pjesmom u kojoj je bilo tuge koja je govorila o stvarima starim kao sabljasti tigar i dlakavi mamut. I bilo joj je jasno da se taj čovjek, koji je razumio glinu i govorio zemljanim jezikom, mora vratiti onamo kamo čežne njegova pjesma i da njena ljubav neće imati luke, jer je brod kojim je krenula izgubio sidro tamo gdje mora više nema.

Naravno, pradjedu je u bijegu pomogla ona koja ga je željela najčvršće i vezati i ograditi najvišom ogradom.

Okarina, kroz koju je pradjed dosegao zavičaj, stigla je zajedno s njime, ali je nikada nije uzeo u ruke. Znao je dobro da čovjek koji želi živjeti u sadašnjosti mora ubiti svog prethodnika i baciti nož iza leđa ne okrećući se. A znao je i to da je okarina, koju je samo u neizgovoru svoje lubanje zvao njenim imenom, načinjena od gline u kojoj je uhvaćen i da će u Podravini pjevati o onim šumama i onim dubokim jezerima očiju. I zato ju je uzidao, sakrio u tkivu kuće koju je sagradio po povratku.

A ta je okarina odgajala moje snove. U zimskim bi noćima vjetar našao prolaz do nje i zasvirao čežnjivu pjesmu daljina. I svake zime kad svira, a svira uvijek negdje u blizini, u meni se javi čežnja za putovanjem, čežnja za dalekim šumama u kojima dan kraće traje, a snovi imaju vremena da stave točku na kraju. I svake zime kad svira, a svira uvijek negdje u blizini, u meni se javi čežnja za putovanjem, čežnja za dalekim šumama u kojima dan kraće traje, a snovi imaju vremena da stave točku na kraju. I bivam uplašen odlaskom, kao i svaki Podravec, i želim naći onu okarinu da je satrem ili da je predam nekom drugom i da mu još platim, ne bi li razorila tuđi dom i odvela ga tragom svoje čežnje.

Skoro se dogodilo . . .

(Odlomak iz upravo objavljenog romana za djecu: MJESTO SUSRETA – ZEMLJA, Zrinski, Čakovec)

Nuša je nekoliko puta zvala Zokija, ali se ovaj nije javljao. Znala je da je u stanu i počela ga je tražiti. Od prostorije do prostorije. Naglo je htjela otvoriti vrata njegove sobe da ga prestraši, ali je glavom udarila u vrata jer su bila zaključana.

– Čudovište jedno, što radiš u sobi?

Ništa. Tišina.

– Zokili, nemoj se zekiti. Vidim te kroz ključanicu što radiš. Izlazi, spodobo!

Zoki se trgnuo, ali je vidio da je to bez razloga uradio jer je bio u dijelu sobe gdje ga Nuša nije mogla vidjeti. A igrao se zapravo s privjeskom. Držao ga je neko vrijeme u rukama, a on je počeo mijenjati boje i nijanse. Onda je nožićem pokušao, iz malih žljebića koji su krivudali i ispreplitali se jednom i drugom stranom privjeska, izvadi nešto što je ličilo na male, male žaruljice. Nije mogao. Pokušat će još samo ovu . . . Privjesak mu je izletio iz ruku. Nije znao da li ga je zapeklo, da li mu je prstima prošla struja, da li je to bila bol, ali je bilo vrlo neugodno. Isti čas je uzviknuo. I od straha i od iznenađenja, a privjesak je neuobičajeno teško udario u pod.

Nuša se prepala i još više navalila na vrata. A kako se i Zoki unutra prepao, pojurio je i on k vratima da ih otvori. Završilo je tako da je Nuša, kroz neočekivano otvorena vrata, sletjela na Zokija koji je, ne očekujući napad izvana, izgubio ravnotežu i . . . pali su.

– Ne radiš, valjda, Frankenštajne u sobi da se zaključavaš – ljutila se Nuša.

– To mora uraditi svaki brat kome je sestra toliko znatiželjna!

– Vidiš da sam s pravom znatiželjna. Što ti se dogodilo malo prije? – vratila je Nuša naglasak na prošlu temu.

– Ništa. Igrao sam se!

– Igrao? A čime? Što te to prestrašilo?

Sve žaruljice su zračile crvenu svjetlost. Zoki je stalno krišom pogledavao privjesak i sad se zaista i do kraja uplašio. Mislio ga je nekud gurnuti, neprimjetno, da se ne mora otkriti pred Nušom, ali se zabrinuo. Osjećao je opasnost:

– Ono! – i pokazao prstom na privjesak.

Nuša je ustuknula. Nije joj trebalo dugo da prepozna predmet koji je spadao u Dejakov život:

– Kako si došao do toga? Brzo!!!

– Našao sam ga u kolibi!

– A tako?! I tako dugo si ti to skrivao. To je Dejakovo. Znaš? Vidjela sam da ima takvih nekoliko na opasacu . . . Samo oni su izgledali dobroćudno, a što se s ovim dogodilo?

– Ne znam. Ne razumijem to, ali mislim da bi ga morali iznijeti.

– Da, van i brzo odnijeti Dejaku, mislim da ne sluti na dobro.

Ručnikom su umotali privjesak jer su ga se bojali dirati rukom. Trkom su krenuli. Nuša je, u prolazu, pogledala tko je pod vrbom već stigao na sastanak. Ugledala je Tili, i Robija koji se baš ugodno odmarao od napornog posla:

– Robi, nema vremena, trkni za Zokijem. Nešto važno, a možda i opasno se događa. Ja ću ostati s Tili da obavijestimo ostale.

Robiju nije trebalo reći dva puta. Već je sustizao Zokija. Uskoro su, bez daha, bili na Stolu.

. . . Zato je Dejak prvo blokirao komunikacijske sisteme. Po zemaljskoj logici, neobjašnjivo su prestali raditi telefoni i svi sistemi za prijenos informacija na cijeloj Zemlji. Zatim je Dejak pograbilo Mršu i krenuo s njim u detekciju tragova privjeska. Tragovi, i to svježi, od jučer vodili su u grad. Najednom su tragovi bili dvojaki. Oni od jučer i tragovi stari nekoliko sekundi. Vratili su se malčice unazad i spustili se ispred Zokija i Robija, koji ih nisu vidjeli, i zaletjeli se ravno u njih.

Robi se uhvatio za glavu, Zoki za nogu, dok je drugom rukom i dalje držao umotan privjesak. Dejak mu je pokušao oteti ručnik jer mu je to signalizirao detektor. Zoki je prestrašeno pogledao:

– Robi, vidiš li ti koga? Kao da smo naletjeli na duhove. Pogledaj kako mi želi oduzeti ručnik . . . Ne dam, bježi! – dreknuo je Zoki najednom hrabro i mlatnuo nogom u prazno. To je on samo mislio da je prazno. Zahvatio je Dejaka u potkoljeničnu kost da je ovaj vidio gotovo sve zvijezde na putu do Eje i nazad, zajedno.

– Zoki, daj mi to!

– Što bulazniš, Robi! Znaš da to moramo dati Dejaku.

– Nisam Robi nego Mrša. A Dejak ti je upravo to i uzimao. Spusti u travu ručnik.

Zoki je problijedio i uradio kako mu se reklo. Robi i on su ostali nepokrenti, buljeći u ručnik, i zaprepašteno promatrajući što se događa. Gledali su kako se ručnik sam odmotava, kako se privjesak miče i kako se sva svjetla, osim jednog, gase. A to je Dejak razmatao ručnik, uzimao privjesak i, s već pripremljenom šifrom, isključio uzbuđene žaruljice na privjesku i na svim poligonima, osim na jednom.

I kako su odbrojavanja naglo, neobjašnjivo počela i bila u toku, jednako tako su naglo i stala . . .

– Brzo, Mrša! – čuli su Zoki i Robi, a vidjeli još uvijek nisu ništa. A čas iza toga nisu ništa više niti čuli. Prazan ručnik, bez privjeska, ostao je na travi.

Robi i Zoki počeli su pipati po travi, svaki oko sebe, ali ništa. Vratili su se jedan prema drugome, bacili na

travu, naslonili jedan drugome na leđa, laktove uprli u podvučena koljena i neko vrijeme zbudnjeno razmišljali i šutjeli.

- Da li si ti Robi čuo isto što i ja?
- Čuo sam da su tu negdje bili Mrša i Dejak.
- A ja sam dao privjesak, i sad me muči da možda nisam dao privjesak nekome drugome. Znaš da špijunaža radi. . .
- Jao, imaš pravo – ugrizao se Robi za usnicu.
- Ipak, ono malo što sam čuo, to bi mogao biti Dejak

Božidar PAVLEŠ

Sizif se smješka

»Sizif se smješka samo kad se vraća.« G. Krklec

Već godinama tako, s rijetkim izuzecima: pokasno uveče, u sva godišnja doba, vraćam se kući iz Staklenjaka – smješkajući se. Guram bicikl (a vozim se na njemu tek poslije) najčešće istim putem:

Najprije glavnom ulicom, cestom zapravo, onom što vodi od Staklenjaka (kod Stadiona) prema gradu, dakle Ulicom Mihovila Pavleka Miškine. Zatim skrenem desno (jasno, sve to po pješičnjaku, zbog prometa). Ta ulica, pod imenom Marofska, ide kraj Komiteta (tu mu je jedan ulaz i stražnja strana zapravo, dok je glavni ulaz iz ulice ljepšeg imena: Svilarke) pa kraj onih nekoliko hangara-radionica tvornice »Sloga« (obuća), sve do one lijepe privatne katnice na uglu tamo gdje su semafori. Tu skrećem lijevo, prođem samo mali dio Ulice Frana Galovića, inače vrlo duge, da bih uskoro zatim skrenuo desno: Ulica Ljudevita Gaja. No, sad mi je već dosta hodanja, zato sjednem na bicikl i vozim se do kraja te ulice, gdje su opet semafori. U noći je zaista ugodna za oči ona igra semaforških svjetala (crveno, žuto, zeleno), koja se pale i gase, pale i gase, čitavu noć, pa makar nikakvo vozilo satima ne prođe onuda. Pa onda opet – pješice, preko onog velikog »Podravkinog« parkirališta, kraj poslovnog nebodera, zatim preko ceste (Ulice Ive Marinkovića) na drugo veliko parkiralište. Uskoro sam kraj »svoje« škole, a to znači i blizu »svoje« zgrade. Tu se opet malo provozam, pa u podrum. Spremim bicikl u drvnicu, bivšu, jer otkad nam je u zgradu uveden plin, drvnicu je prazna, bar što se tiče drva i ugljena, no zato ima u njoj podosta kojekakvih drugih stvari, uglavnom suvišnih. U podrumu, u mraku, još se malo razgibam, obavim (da tako kažem) večernju gimnastiku, često uz pratnju dviju žeravica – očiju crnog mačka, koji tu voli boraviti, u kutu, vrebajući miševе, a vlasništvo je jednog od stanara naše velike zgrade. Nakon svega – hajde gore u stan na 2. katu. A kamo bih drugamo? . . .

Samo vrlo loše vrijeme (jaka kiša ili veliki snijeg) ili pak neka moja bolest (uh, što me zna, u nogama, ponekad bezobrazno uhvatiti išijas!) mogu promijeniti, skratiti taj moj pravac kretanja, putanju vraćanja kući iz Staklenjaka uveče. Jednostavno, radi se o snažnoj navici, dugogodišnjoj. Uz to, vrlo, vrlo rijetko idem do Stakle-

kov glas. A ono drugo je sigurno bio Mršin glas . . . Da nisu možda Mršu prisili da dođe, i ako ono ipak nije bio Dejak?

- Ne brini, sigurno je bio . . . a mi smo i zaboravili da Dejak može postati nevidljiv. Znaš da smo čak razgovarali da bi dobro i nama došlo . . .
- Točno! To smo potpuno zaboravili. Potpuna blokada!
- Vidiš da onda ne trebamo brinuti. Bilo bi bolje da . . .

njaka i natrag bez bicikla, pa makar ga morao samo gurati.

A zašto smiješak? U prvom redu i najviše zbog toga što je – kraj dana. Tada već zaista mogu reći, u sebi: Eto, prošao je još jedan dan, i to uglavnom sretno, sretno zato što ja – eto – mogu hodati i misliti, gledati i slušati, i uživati u svemu tome, u tom hodanju ili vožnji kroz noć i kroz grad . . . A kod kuće me čeka – noćni mir i san. Ta ne glasi li jedna od najpoznatijih želja u općesvjetskoj književnosti: Spavati, sanjati! (*to sleep, to dream!*)

Jasno, prije spavanja ću još štogod raditi: čitati, pisati ili se pripremati za sutra, za nastavu. Ne znam zašto, ali to su mi najbistriji sati u čitavom danu. I tako, radujem se, vraćajući se iz Staklenjaka, zbog svega onoga što je prošlo toga dana – bilo dobro ili loše, no prošlo je. Ujutro, ustajući i polazeći na posao, u školu (eh, dok se sve te moje, već postarije kosti i mišići razgibaju) nisam uopće vjerovao da ću živ i zdrav dočekati večer. A radujem se i zbog onoga što me čeka kod kuće. Uz spomenu to, tu je i večera, kojoj se – moram priznati – također radujem. Naime, u toku dana jedem malo i rijetko, uglavnom samo objed (obično podosta obilan). A u Staklenjaku namirisao sam se i nagledao pečenih raznjica, čevapčića, prženih ribica . . . Kako bih rado i tamo pojeo nešto od tih mirisnih »stvari«, ali . . . e da, to je ono: nije više želudac kao nekad! . . . A kako slasno gosti u Staklenjaku, mnogi, uživaju u tim pečenim, još toplim porcijama mesa, zapaprenog i nasoljenog, hrskajući narezani luk! . . . No, tješim se: pun je Staklenjak gostiju, ljeti čak i ona velika terasa, ali je puna (ne gostiju, nego bolesnika) i naša velika gradska bolnica, do koje često udaljenost (od takvog jednog Staklenjaka) iznosi – samo jedan korak. Unatoč tome, u svakom takvom ugostiteljskom »objektu« najčešće uzrečica koju možete čuti glasi: Bole da se ljudi susreću u gostionici nego u bolnici! . . .

U Staklenjaku – ne moram to ni reći – nagledao sam se ljudi (i trijeznih i više ili manje pijanih), naslušao raznih razgovora, buke džuboksa i »Jednorukih Džekova« . . . A sada, vraćajući se kući, popivši svoju »porciju« od dvije crne kave i dva soka, mirno i u tišini promatram osvjetljene ulice, kuće, dvorišta, rijetke prolazni-

ke... U ponekim kućama još ne spavaju i prozori su osvijetljeni. Zamišljam: što li rade ljudi u tim svojim sigurnim, toplim, domaćim gnijezdima? ...

Negdje se, kroz zavjese, vidi televizor, bome većinom u boji (mada svi kukamo kako je sve skupo i kako nam je loše), a negdje su pak rolete gusto spuštene i vidi se sasvim malo svjetlosti iz sobe ili kuhinje. Rolete – kako naglo i neugodno znaju zaškripati, zaškrebetati ako ih netko spusti baš u času kad prolaziš u blizini, kao da te namjerno želio, taj netko, uplašiti. Isto tako iznenada zalaje i pas iz ovog ili onog dvorišta. E da, provincija je to, k tome još i predgrađe, s obiteljskim prizemnicama i katnicama. Gotovo u svakom dvorištu bdije i vrebata pas čuvar. Nehotice ti se nametnu stihovi: »Zašto tako laju psi po našim mračnim noćima?« Možda je ta poznata Krležina pjesma (NOĆ U PROVINCIJI) nastala baš u ovom gradu, koji ga je (jasno, u predratno vrijeme) inspirirao i za isto tako poznato »Pismo iz Koprivnice«. A nije rijetkost da sretnem psa lutilicu, koji najčešće ide nekim svojim putem, tko zna kamo, ne obazirući se na mene, a samo katkad se dogodi da takav pas, ljut zbog nečega (za što mu ja nisam nimalo kriv), pođe prema meni s ne dobrim namjerama, uz lavež ili režanje. No, koliko se ja bojim njega, toliko se i on boji mene, čini mi se: ne poznaje me i ne zna kakvo mu iznenađenje mogu prirediti. Eh, nije to kao nekad: postojali su takozvani šinteri i hvatali pse lutilice. A sada je sloboda za njih (ne šintere, jer ih nema, nego za pse). Pa kad ih se skupi, u doba parenja (a pare se nekoliko puta u godini), čitav čopor od desetak komada i pođu ulicama grada... Srećom, najčešće su zaokupljeni, zaneseni ljubavnom strašću i nagonom, tako da i ne primjećuju nikoga oko sebe, ali... No nema novaca za te »stvari«, i gotovo! To jest, za hvatanje takvih pasa. A kamoli za plaćanje nekoliko šintera, koji bi se danas – normalno – zvali drugačije, svakako ljepše, a imali bi i lijepe uniforme, kao na primjer noćni čuvari (kojih, usput budi rečeno, ima u gradu toliko da ih možeš vidjeti gotovo na svakom koraku). I tako, ti kasnovečernji susreti sa psima znaju mi malo pokvariti ono dobro povratničko raspoloženje, ali se i unatoč tome osmjehujem – ta povratak je to, povratak nakon još jedne dobivene bitke (svatko tako: bije svoju bitku, svakog dana iznova), i zato – osmijeh!...

No i o jutru treba svakako bar nešto reći. Zato što je jutro – sušta suprotnost večeri. Večer znači mirni, upravo pobjednički povratak, a jutro – polazak. Polazak u život, na posao, među ljude... Nikad ne znaš unaprijed što te čeka na tom jednodnevnom putovanju. Nakon ne lakog ustajanja i duljeg razgibavanja i iskašljavanja (a tu je i nekoliko novih cigareta) slijedi crna kava u nedalekom bifeu »Croatia-Express«, prije nastave. No već i tu lako se dogodi da se napikneš na nekog nezgodnog, nekoga tko te zbog nečega »ima u nosu«. Ponekad je to neki bivši učenik, koji smatra da si mu trebao davati samo petice, pa makar i za potpuno neznanje ili za koje-kakve psine i bezobrazluke. Ima takvih, nije da nema! Jednostavno još nisu, unatoč godinama, prerasli onaj nekadašnji školski uzrast i uvijek imaju neke neraščiš-

ćene račune sa školom i nastavnicima. Mada su ovi, to jest nastavnici (pa tako i moja malenkost) samo radili, čisto službeno i radi kruha svakidašnjeg, svoj posao kako su najbolje znali i mogli. A zna se tu naći i đački roditelj, koji smatra da se razumije ne samo u pedagogiju (mada ni sa svojim jednim ili dvoje djece ne može izaći na kraj) nego i u tvoju struku, što si je debelih četiri ili pet godina tesao na fakultetu. Takav je roditelj pun mudrih savjeta i rješenja za sve probleme, kako obrazovne tako i odgojne, pa namjerno počne glasni razgovor o tome s prijateljem koji mu se nađe pri ruci, mada ovoga to baš nimalo ne zanima. No kako se radi o roditeljima lošijih učenika, nastojiš da ono što čuješ propustiš kroz jedno uho unutra, a kroz drugo van. Uplesti se u raspravu s takvim roditeljem – nema smisla. Doduše, na takve neugodne goste naiđem ponekad i u Staklenjaku, uveče (malen je naš grad, svega 20-ak tisuća stanovnika), i oni mi zaista mogu poprilično pokvariti raspoloženje, ali kad se nađem napolju, na povratku kući, i opet se na sve samo osmjehujem. Jednostavno ne dam da mi išta pokvari dobro raspoloženje zbog povratka na kraju još jednog preživjelog (ipak!) dana: izgubio sam možda ovu ili onu manju bitku, ali nisam – tješim se – izgubio rat!...

Posao u školi – bolje da preskočimo. Jer, posao je – posao. Obaveza i moranje. Srećom, onih nekoliko sati (po 45 minuta) prođe brzo. Dobro znam i uvijek sam svjestan toga: ima i težih, mučnijih poslova od ovoga kojim se ja bavim. Pa još k tome ako tog dana po podne nema nikakve sjednice ni sastanka, a nemaš na savjesti ni ono, uglavnom jednolično, ispravljanje školskih zadata (o čemu ne bih mogao reći da je dosadno ili nezanimljivo) – osjećaš se, poslije održanih satova, lagan i slobodan kao ptica. Znaš: čitavo popodne i večer su tvoji i možeš raditi što te volja, otići kamoo želiš (jasno, u okvirima slobode koječime ograničene).

Pa kad mi neki ljubitelj poslovice kaže: Jutro je pametnije od večeri... Kao da čovjek živi samo od pameti! Jest, jutro je pametnije, no to ne znači da je i ljepše, toplije, bolje, draže. Pokušavam se prisjetiti neke lirske pjesme o jutru, i to radnom jutru, i ne pada mi na pamet ništa drugo (isključujem djela socrealizma) osim one Ujevićeve: »Čin sputanih ruku«. Dobra, snažna pjesma, ali djeluje teško, mučno, gotovo jezivo. A o završetku dana, to jest sutonu, večeru, noći – koliko ima ugodnih, toplih, čak radosnih pjesama. Na primjer, Cesarić, kao jedan od najboljih naših lirika, ima ih nekoliko. No, ne bojte se, neću vam sada tu citirati stihove ili čitave pjesme. Uzmite Cesarića, to jest neku njegovu zbirku, pa ćete i sami vidjeti.

Dakle, pri tim našim povracima (riječ koja jako podsjeća na oranje njeve) i vraćanjima, a ne mora to biti uvijek samo uveče, mada svjesni da su te kratkotrajne pobjede samo varka na putu do konačnog poraza – ipak, osmjehujmo se! Samozadovoljno i prkosno, besmislu usprkos. Kao i naš prastari, mudri brat: »Sizif se smjėska samo kad se vraća«.

Ferdo, Mijo i Momčilo

Skromno podsjećanje na tri starija pjesnika: Ferdo Škrljac, Mijo Peti, Momčilo Tešić.

Kao i uvijek nedjeljom ujutro: na Autobusnom kolodvoru, u bifeu, pregledavam novine. Stojeći, jer tamo nema stolica, nego samo visoki stolovi, uz koje možeš samo stajati. I tako se, usput, baš lijepo umoriti. Katkad pogledam napolje, na peron. Putnici i autobusi – dolaze, odlaze... No nema gužve, kao što to biva radnim danom, kada taj Autobusni, čak više nego Željeznički (nalazi se samo malo dalje odavde), zna naličiti – u nekim dijelovima dana – na pravu košnicu.

A mjesec je rujan, i to već druga polovica. Ali je vrijeme toplo, sunčano i vrlo ugodno, zasad tek s blagogorkim okusom jeseni, koja kao da se polako i potajno sve više uvlači u naš grad s nevisokih, nedalekih bregova Bilogore.

Odjednom vidim: ide Ferdo s nekim čovjekom. Najprije pomislih: to je zacijelo njegov susjed Čubra. Njih dvojica penzionera vjerojatno se zaputiše, mislim, nekamo autobusom. Čovjek koji dolazi s Ferdom visok je, mršav, s naočalama i zbog svega toga sličan spomenutom susjedu. No kad dođoše bliže, vidim da ono nije susjed, nego netko nepoznati. Aha, prisjetih se: bit će to Ferdov prijatelj iz sela Đelekovca – Mijo Peti. Poljoprivrednik, ali i pjesnik, pisac. (A Ferdo je – usput budi rečeno – izučeni mljekarski stručnjak, ali je mnogo dulje radio kao novinar i tako sada ima novinarsku mirovinu.) Ferdo češće ode, točnije: odveze se biciklom do njega u Đelekovec, mada to nije baš kratka »relacija«, oko deset kilometara. A ovaj pak dođe ponekad k njemu, taj Peti. Znaju se već dugo, sve tamo negdje od poslije rata. A ja tog Petija još nisam vidio, ne poznajem ga, samo mi je Ferdo znao pričati o njemu, više puta.

Zabijem nos u novine: tobože ih nisam vidio. Mislim: zašto da im se javljam kad ne poznajem toga Petija? Za upoznavanje s njim naći će se već neka druga prilika, kad budem bolje raspoložen. Ta još se nisam dokraja ni razbudio nakon poduljeg spavanja i drijemanja, za što je kriva – nedjelja.

Ferdov, mali nepoznat, prijatelj, penje se – vidim – u autobus i oni se opraštaju. Vrlo srdačno. Ferdo stoji poslije još neko vrijeme kraj autobusa, sve dok ovaj ne krene. Napokon autobus odlazi, a Ferdo – kući. Ne svraća, dakle, u bife, čemu se moram ne malo čuditi. Doduše, volio bih biti malo s njim, popričati, ali kad već nije svratio – još i bolje. Meni ostaje moj nedjeljni mir, a Ferdo – e, Ferdo bi mogao (u slučaju da je svratio) početi... To jest, mogao bi početi piti! A to ne bi bilo dobro za njega, čitav taj dan. »Društvo« čini lopova, kaže se, zacijelo ne bez razloga. A ovako, otišao je natrag kući i možda ipak neće »početi« toga dana.

Poslije, pošto sam se provozao gradom (jasno, biciklom) i malo posjedio u Staklenjaku, onom kod Stadionu, vraćam se kući. A dolje, pred našom zgradom, vidim: Ferdov bicikl! Dobro ga poznajem – muški »rog«, stariji, ali dobro učuvan, samo lanac mu sasvim suh, nimalo podmazan. Znači, Ferdo je gore, kod nas. Znam, Tea je

kod kuće. A Ferdo već dulje vrijeme nije bio ko nas i Tea je bila uvjerena da se on, zbog nečega, naljutio na nas pa zato ne dolazi. Inače, ja počeo odem k njemu uveče. Volim s njim gledati i slušati TV-dnevnik, mada i kod kuće imam televizor. No nisam primjećivao da bi se on štogod ljutio na mene ili Teju. Dakle, baš dobro što je, eto, došao k nama, sada bar Tea neće imati razloga smatrati da se on ljuti na nas.

A nedjelja je, već oko podneva. U to vrijeme ići u posjetu – nezgodno je. Vrijeme je to za pripremanje objeda. Zato pretpostavljam, dok još idem uz stepenice, da je Ferdo zacijelo »dobre volje« te mu je svejedno koje je doba dana. Uopće, tada on (jasno, ne samo on) izgubi osjećaj za vrijeme. Znam to i iz vlastitog iskustva, iz vremena kad sam i ja smatrao da smijem popiti. No, sve u svemu, drago mi je što ću ga naći gore u stanu baš u to vrijeme, kada inače nitko drugi ne dolazi u posjete. Ionako je napolju gotovo sasvim pusto, kao i svake nedjelje ili praznika, a to se prenosi i na čovjekovo raspoloženje, ta pustoš i mrtvilo. Za takvih dana čak i djece je malo na ulicama. Čudno.

Ferda susrećem – na vratima stana. Baš je izlazio, a Tea ga ispraćala. No kad ugleda mene, odmah se vraća da još malo posjedi. Vidim: drago mu je što sam došao. Moći će još neko vrijeme sjediti, razgovarati... S Teom se zacijelo već dosta napričao, a sada sam ja na redu. I onda, doista je »dobre volje« (ne jako, doduše), pa mu se zato još i više razgovara.

Prvo, pitam ga: koji je ono čovjek, vrlo neobičnog izgleda (naročito: jako spljošteni nos) bio s njim na Autobusnom kolodvoru i kojeg je ispratio na autobus? Je li to bio, možda, Mijo Peti? ... A ne, kaže, nije bio Peti, nego... Ipak, neće odmah da reče, nego zavlaci s odgovorom, e da bi bilo zanimljivije. Dodaje, tobože tajanstveno: Nikad nećeg pogoditi tko je to bio!... Usput se Ferdo prisjeti: E da, vidiš, moramo jedanput otići zajedno do Đelekovca, k Miji Petiju, da ga upoznaš!... Dobro, kažem, otići ćemo, mada nije baš blizu, a u mene je bicikl već star, nesiguran za takvu podulju vožnju. Pa još k tome moj išijas... No Ferdu je sada, u njegovom »blaženom« stanju, sve ravno, pa tako i svi moji problemi i teškoće, te kaže: Ma, kakav išijas! Ti si još mlad, bar u usporedbi sa mnom, i ne smije ti smetati kakva god sitnica, nisi baba! A ako i jest išijas ili možda reuma, treba to tjerati iz sebe, razgibavati se što više!... Inače, voli on reći i ovako: Šuti, uvijek može biti i gore!... Nego, nastavlja on dalje, svakako moraš upoznati Petija, to ti je vrlo zanimljiv čovjek. A ima i dobrih stvari napisanih pa će te i to zanimati... Samo, kaže, nikako ono nije bio Peti na Autobusnom, nego... hajde pogodi tko je to mogao biti!... Eh, kažem, baš ću ti ja pogoditi tko je to bio! Ne znam, i gotovo!... Napokon Ferdo ipak kaže: E, bio je to Momčilo Tešić, pisac i pjesnik. I on je zemljoradnik, kao i Mijo Peti. Nije iz Beograda, nego još iz daljega, tamo negdje od Užica... Čudim se: Pa što ga je dovelo

do tebe, tako daleko? I onda, otkud se vas dvojica uopće poznajete?

Izlazi, ukratko, na ovo: Tešića su bili pozvali ovamo, u Koprivnicu, na proslavu neke godišnjice naivnog slikarstva, a on (Tešić) pripada predratnoj (jasno, i današnjoj) književnoj naivi, i u svoje vrijeme, ono predratno, predstavljao je poznato ime. Sinoć, ovdje u Koprivnici, na već spomenutoj proslavi i svečanosti, Tešić je bome i govorio, pa je spomenuo i Ferda kao pjesnika, s kojim je održavao književne večeri, nastupao pred publikom, djecom najčešće, još u poslijeratnim godinama. No, iako je to bilo poodavno, prije 30-ak i više godina, stari se Tešić, eto, ipak sjetio Ferda, spomenuo ga, dakle, u svojoj prigodnoj riječi ili besjedi, a onda mu neki ovdašnji ljudi rekoše da taj isti Ferdo – živi u Koprivnici! . . . I čak su mu pomogli da ga pronađe. A pojavio se Tešić, kaže Ferdo, uveče, bome u nezgodno vrijeme, i sve je ispalo vrlo skromno. Hja, nisam ga očekivao pa i nisam mogao nabaviti hranu. A već ujutro – e, lako je meni, kaže, bilo ujutro: odem rano do tržnice, kupim što mi je potrebno, i tako je doručak bio sasvim u redu. Ali večera, u subotu – slabo! . . . No, i ne jede mnogo taj Tešić, baš kao što i ne spava mnogo. Zamislite: već u pet ujutro bio je budan! Seljak, pa navikao na rano ustajanje.

Eh, baš me zanima, kažem Ferdu, da li ću toga tvoga Momčila Tešića naći u kojem književnom priručniku. I doista, nalazim ga u »Leksikonu jugoslavenskih pisaca« Matice srpske. Nekoliko redaka. Rođen je u selu Glumaču, završio nižu gimnaziju, a bio je, kraće vrijeme, i službenik u zemlji radničkoj zadruzi, pa u kotarskom i općinskom odboru, radio u nekoj biblioteci. Osim lirikom i prozom bavi se i sakupljanjem narodnih običaja.

– Kakva nepravda! – tobože ljutito uzvikne Ferdo saslušavši moje čitanje podataka o Tešiću. Zar je on bolji pjesnik od mene, ha? A mojega imena nema ni za lijek u tom tvomjem Leksikonu! . . . Ne, nikako nije bolji, kažem

sasvim ozbiljno, nego je samo – poznatiji. Uostalom, tko ti je kriv što si već poodavno otišao iz Zagreba i zavukao se u ovu našu duboku provinciju! Ta zar mi nisi pokazao knjigu, one eseje o dječjoj književnosti, gdje si već proglašen pokojnim: »Umro u Zagrebu«? . . .

Odlazeći, Ferdo me, u šali, prekori: Zašto mi se nisi javio jutros na Autobusnom? No, i ti si mi neki prijatelj! . . . A meni je itekako drago što se nimalo ne ljuti na mene. Nisam od onih koji imaju prijatelja – za razbacivanje.

Dodatak: Nastao je ovaj zapis (ili priča) još krajem rujna 1981. godine, kada je Momčilo Tešić bio u Koprivnici. Kao zanimljivost mogu još iznijeti da smo Ferdo i ja, samo nekoliko dana nakon toga, vidjeli tog seljačkog pjesnika i pisca na televiziji, a u vezi s nekom anketom, anketom nimalo »veselom«: o smrti. Bio je prikazan na pašnjaku kraj svoga sela, kako napasa nekoliko svojih krava. Što se pak Ferde Škrljca tiče, mislim da treba dodati: poslije tog susreta s kolegom po peru doživio je (i preživio) ne samo infarkt nego i podosta opasni »šlag«, tj. moždani udar, no oporavio se toliko da i opet može normalno hodati, govoriti, misliti. Jasno, živi vrlo solidno, umjereno, povučeno, u gradu koji je, nakon dugogodišnjeg boravka u Zagrebu, odabrao za mjesto svoje mirne, penzionerske starosti (u Koprivnici), on – inače Slavonac rodom, iz sela Plesma kraj Novske, gdje je rođen 1913. godine. Dakle, nikako ne može biti točno ono: »Umro u Zagrebu«, mada je točno da ga je smrt (kao što je gore već rečeno) čak dvaput »preskočila«! . . . O trećem »junaku« ovog zapisa (Mijo Peti) već dulje vrijeme nisam čuo ništa. I nikad se nije ostvarila Ferdova želja iz vremena dok se još i nadaleko volio povesti biciklom (a sada – ni govora više o biciklu): da zajedno posjetimo Miju Petija u njegovom selu (Đelekovec).

(Krajem kolovoza 1988. g.)

Izdaja

I sad, dok se spremao da započne svoj monolog što je u njemu rastao gotovo četrdesetak godina, prisjetio se onog mraznog zimskog jutra 1947. godine kad je izašao iz kuće.

Eto, konačno je dočekaو priliku da sjedne preko puta čovjeka koji ga je vješto izbjegavao cijeli dosadašnji život, iako su im sudbine bile srasle poput sijamskih blizanaca. Do petnaeste godine bili su nerazdvojni u školi i izvan nje, a onda ih je slučaj razdvojio zauvijek. Kao kad oštar nož pletača razdvoji vrbov prutić na dvije polovice – točno po srčki. Poslije toga trajali su i dalje paralelno: pozitivna nema bez negativna niti u fotografiji. Anoda postoji samo zahvaljujući katodi. Njihova funkcija može biti ispunjena tek kad su obje jedna blizu druge. Tako je bilo i s njima. Čovjek koji je sjedio njemu preko puta ne bi nikad našao svoje mjesto, ne bi znao da je na »pravoj« strani, da nije bilo njega.

Nije žurio. Tâ čekao je na ovo tolike godine! Smjerno je otpio gutljaj piva iz tanke čaše, bezrazložno otresao nepostojeći pepeo sa ruba stolnjaka, prošao vrhom upaljene cigarete unutarnjim obodom pepeljare i povukao dugačak dim. Uostalom, u životu je imao toliko vremena da vježba strpljivost.

Tek se nazirala prva jutarnja svjetlost i njezin mutan odblesak u sanjaku na ulici. Podigao je kragnu na prentankom kaputu za ovakvu hladnoću, dvije-tri knjige zatakao pod mišku, a ruke gurnuo duboko u džepove hlača. Do škole nije daleko i to je prava sreća. Potrčao je nekoliko koraka i pokušao klizati nabijenim snijegom. Dah se pretvarao u hladnu paru tik što bi ga ispustio iz nosa. Osvrnuo se ulicom – sastanak na koji je tako rano išao bio je tajan. Uvijek su ih upozoravali da paze »na neprijatelja, jer on je uvijek budan«. Kako nigdje nije bilo nikoga pošao je ravno prema školi. Tek na samom ulazu primijetio je da ga slijedi kujica. Bilo je to kućno pseto: malo, nisko, veselog kratkog repa i donje čeljusti isturene preko gornje. Kad bi zatvorila gubicu, donji su zubi stršali iznad donjih, pa je bila predmet mnogih poruga. Volio je tu malu, dragu kujicu, jer je s njim odrasla i jer je imala bistrе, vjerne oči koje su pratile svaki njegov mig. Potjerao je kujicu ispod glasa i potrčao čak za njom, ali ona je ovo shvatila kao jednu od zajedničkih igara, pa je ustuknula tek nekoliko koraka. Stala je i gledala za njim. Znao je da ga neće napustiti. I tada mu padne na pamet ideja zbog koje će kasnije u životu mnogo puta požaliti. U svojim razmišljanjima shvatit će da ne može kriviti ljubav jednog psa za svoj životni usud, pa će zaključiti da se pseto tamo javilo kao izvršitelj iako je mogao biti i sasvim drugačije. Naravno, u onom trenutku učinilo mu se najpametnije da pseto uvede u kružok, a odvest će ga kući između nastave i završetka skojevskog sastanka. Ušli su u podrumsku učionicu gdje je već bilo nekoliko njegovih vršnjaka u poluglasnom razgovoru. Nitko nije obratio pažnju na bijelu kujicu što se smjestila ispod njegovih nogu, sretna što je našla toplo utčište u društvu omiljene osobe.

Na kružoku se prorađivao Anti-Düring. Kad kažem »prorađivao« mislim na način kako Marksa mogu razumjeti petnaestogodišnjaci. Bio je to više ritualni čin na kojem se vježbala pripadnost jednoj organizaciji, a u dječake je unosio osjećaj posebnosti i razlikovanja od njihovih vršnjaka. Sekretar skojevske ćelije – a bio je tek godinu ili dvije stariji – čitao bi rečenicu po rečenici. Nakon toga uslijedilo bi tumačenje, eventualna pitanja kojih ponajčešće i nije bilo. Pažnja još snene djece popuštala bi već nakon nekoliko pasusa. Predavali bi se vlastitim maštarijama tražeći u prostoru oko sebe nešto živo i konkretno kao pandan nesvatljivim misaonim apstrakcijama. Spomenutog jutra zbivalo se slično. Nakon što su nekoliko minuta »pažljivo« pratili sekretarovo zamuckivanje pažnja je počela opadati. Bimbo, krupan šesnaestogodišnjak, koji je sjedio u istoj klupi posvetio se maženju kujice. Ponukana njegovom pažnjom kujica se preselila do njegovih nogu s vanjske strane klupe što je već samo po sebi izazvalo pažnju ostalih dječaka kružoka. Koji trenutak kasnije većina je u centru pažnje imala kujicu, a ne riječi kult-filozofa. Događanje je samo po sebi zahtijevalo daljnji razvoj već po samoj dramaturgiji i Bimbo je to osjetio nesvjesno. U jednom trenutku podigao je kujičinu njuškicu prema gore, otvorio je i ispustio ispljvak pravo u ralje. Potom je zatvorio pasju gubicu i okrenuo »nevino« lice sekretarovom stolu.

Tihi hihot uskoro se više nije mogao suspregnuti. Dječaci su redom praskali u smijeh čim bi jedan drugom objasnio što se dogodilo. Sekretar je strogim glasom htio prekinuti nedisciplinu, ali je uspijevao tek nakratko. Već slijedeći trenutak dječaci opet ne bi mogli suspregnuti smijeh. Vraćao se u intervalima kad su već mislili da je potisnut, zarazan kakav smijeh već jest u toj životnoj dobi. Smijali su se sasvim otvoreno kao bujica kad provali sve ustave. Uživali su u tom smijehu. Bio je pandam strogoj ozbiljnosti situacije u kojoj su se našli.

Sekretar je u početku bio zbunjen. Nikako mu nije bilo jasno čime je to izazvao njihov smijeh. Još manje je mogao povjerovati da se smiju – drugu Marksu. Jer, njemu – sekretaru – su se i mogli. To bi još bilo koliko-toliko opravdano, ali da se smiju »drugu Marksu«, e to je već drugi par rukavica. Tâ on se ovdje osjećao kao netko kome su povjerali da prenosi misli velikog »druga Marksa«. On se ovdje osjećao kao izaslanik »Velike ideje«. S ovim se više nije šaliti. A ono neozbiljno, čak bezobrazno ponašanje dječaka moglo se protumačiti samo kao skrnavljenje misli »Velikog učitelja«.

Kad je sekretar uvidio da ne može umiriti razuzdane drugove bio je povrijeđen. Njegovo mišljenje među njima uvijek se uzimalo kao najmjerodavnije. Poslije njegovih riječi više nije bilo diskusije, a sada ga očito nisu uvažavali. Dapače, nakon njegovog pokušaja da ih umiri, počinjali bi s novim kanonadama smijeha. Uvrijeđen, zaklopio je knjigu i onako, bez kape i kaputa, s knjigom kao relikvijom, odjurio iz prostorije. Kružok je bio završen. Dječaci su se još neko vrijeme smijali, a potom je

smijeh prestao kako se i pojavio. Razišli su se na nastavu, a Relja je kujicu vratio kući prije početka školskog sata.

Istoga dana, pred kraj nastave, bio je pozvan u Komitet. Odmah je shvatio da se zbiva nešto vrlo ozbiljno, jer ga je sekretar Komiteta pozdravio ukočenog hladnog lica. Saznalo se da je Bimbo bio taj koji je izazvao smijeh članova kružoka (skojevske ćelije), ali glavno pitanje se vodilo oko toga je li Relja doveo kujicu da »isprovocira incident«? Njemu se pripisivala veća krivica, jer je bio začetnik cijelog »ekcesa«. I dok im stariji nisu objasnili što su zapravo napravili, njima nije bilo jasno dokle može odvesti ovakva jedna »diverzija«. To je tek naoko nevini dječji ispad. Samo naoko u pitanju je tek autoritet sekretara skojevske ćelije. U pitanju su daleko više stvari. Nanijeli su uvredu Partiji, napali socijalizam i, što je najvažnije, marksizam-lenjinizam. Ugrozili su obnovu zemlje, jer kako će na cijelu stvar gledati oni koji nemaju tu čast da budu članovi SKOJ-a, kad se na ovaj način prema obnovi zemlje oni tako odnose? Kako tek neprijatelji ovog društva? Nema tu više zajebancije, kako je rekao sekretar Komiteta.

Djeca nisu imala pojma koliko su zabrazdila, ali im je od ovako krupnih pitanja postalo sasvim jasno da su učinili nedopustivo svetogrđe. Tâ tko bi rekao da se i neznaajući može otići tako daleko i da sve počinje najobičnijim smijehom!?

Kazne su bile primjerene učinjenom nedjelju – drakonske. Bimbo i još neki koji su se najglasnije smijali, ili se njihovo ponašanje od ranije nije dopadalo sekretaru ćelije, dobili su opomene pred isključenje, a Relja je isključen iz skojevske organizacije.

Otada njegov će život uvijek nositi biljeg isključenog. Nitko mu nikad neće otvoreno reći da je izdajnik, ali će mu se uvijek obračati s nekim nelagodnim oprezom. Oni izvan Partije nikad ga neće prihvatiti kao »svojev«, a oni unutar Partije smatrat će ga – otpadnikom. I koliko god se trudio da u mnogim godinama poslije dokaže svoju pravovjernost, onaj biljeg nikad neće biti izbrisan.

A trudio se mnogo. No, uvijek su se stvari na kraju nekako okretale protiv njega, pošle po zlu i on bi uvijek samo potvrđivao prišivenu etiketu.

Već početkom ljeta iste godine prijavio se na radnu akciju – izgradnju autoputa – na kojoj je ostao sve tri smjene. Radio je koliko god mu je snaga nekogog tijela dopuštala. Želio je pod svaku cijenu zaraditi udarničku značku ne bi li i tako dokazao da je dušom i tijelom za stvar socijalizma. Pri kraju treće smjene zaradio je – poslije se utvrdilo – tešku upalu pluća. Kako je, ne govoreći nikome ništa, radio sav u ognjici, dobio je otvorenu kavernu na plućima. Vraćen je kući bez udarničke značke, a kod onih koji nisu znali stvarno stanje stvari pojavila se sumnja u simulaciju.

Narav mu nije dopuštala da se okrene vlastitoj nutрини, iako je mnogo čitao i izbjegavao pretjerano druženje s vršnjacima. Najviše je razmišljao o pravednosti kazne. Koliko god opravdavao postupak Partije, jer nikad si nije želio priznati da se radilo o postupcima pojedinaca, u njemu se ipak rađala sićušna klica sumnje. Borio se protiv nje. Htio je iščupati nabubrilo sjeme, ali nikako nije sasvim uspevao očistiti stanište na kojem se njezin micelij tako podmuklo uhvatio. Što je više čitao, bio je skloniji razmišljanju. Rađale su se malo po malo slobodoumne ideje koje s početnom voljom da oстане pravovjeran više nisu imale nikakve veze. Nakon gimnazije bijela klica sumnje formira već prvi listić i počinje shva-

ćati dalekosežnost one zimske jutarnje greške i svega što je došlo poslije nje.

Zametak sumnje je sjeme slobodnog intelekta. Izolacija je najplodnije tlo u kojem se razvija istinska sloboda. Unutar ćelije granice slobode su najveće. I one (ćelije) tamničarske i one partijske. Smisao intelekta jest u tome da sve mane sudbine pretvara u prednosti. Ptica razuma može prhnuti samo u tišini samotnih promišljanja.

Zmiju sumnje više nije mogao dotući. Više joj nije mogao stati za vrat.

Nekako u to vrijeme, pred kraj studija, razvio je jednu zapanjujuću tehniku. Kad bi ga počele opsjedati sumnje, naprosto bi zaspao. Znao je tako unaprijed potrošiti nekoliko svojih noći. Onda bi opet bio budan po sedmicu dana i gledao u tavanicu dok je sav svijet oko njega hrkao. Nikad se nije znalo kad će ga savladati taj mrtvi san ni kad će se probuditi. Kasnije mogao je spavati i po mjesec dana, zaspavši u vinogradu ili podrumu. Žena i sin prenijeli bi ga u postelju, a tu su njegove tjelesne funkcije bile svedene na golo vegetiranje.

Koliko sumnja izmjeni čovjeka? A koliko njegovu sudbinu? To je pitanje sebi postavljao bezbroj puta. Ono je zapravo postalo karusel oko kojeg se vječno okretalo njegovo razmišljanje. Ako se za nekog može reći da je opsjednut onda su njega opsjedala ova dva pitanja.

Shvatio je da ga većina znanaca odbija trajno. Da žig isključenog neće sa sebe sprati nikad. I to ne zato što to ne žele i što mu ne opraštaju ljudi oko njega, već zbog toga što on tako evidentno postoji u njemu i što mu je on naprosto – sudbina. Povremeno, osjećao je iskonsku potrebu da se baci u maticu javnog života. Da pomogne, da učini, da se nađe pri ruci, da pokreće javne akcije za opće dobro. Pokretao je javne tribine, osnovao amatersko kazalište, aktivirao se na pitanjima kulture uopće, ali sve bi na kraju završavalo nekako polovičnim rezultatima. Kao da je sve htio nekako skojevski naprećac. Htio je dokazati da se vlastitom voljom može uspjeti i tamo gdje uopće ne postoje uvjeti da se određena ideja sprovede. Zapadao je u sukobe s ljudima, pa kad ovi ne bi imali drugih argumentata, prišivali bi mu opet dobro poznati pečat. I tako: koliko god htio služiti stvarima Partije uvijek je bio odgurnut u stranu. Veliko pitanje – ZASTO – pretvorilo se u njegovo prokletstvo.

Cijeli će slučaj još bezbroj puta u životu proanalizirati iz svih mogućih uglova. Razmišljat će danima o svakom detalju ne bi li negdje otkrio neki krivi kamačak koji je umetnut u sliku kao kukavičje jaje i od kojeg je sve krenulo. Tkanje je bilo savršeno – kao arabeska – nigdje vidljiv početak niti kraj. Koju god nit povukao uvijek završava u nigdini. Pitao se što je prava istina u cijeloj priči. Zaključio je, nakon mnogih godina razmišljanja, da je istina tako proklete jednostavna. Samo onaj iskren dječji smijeh bila je istina! Sve drugo bila je velika zabluda. Zabluda koja traje desetljećima. Zabluda koja je oblikovala živote svih onih koji su se smijali, pa i onog koji se nije smijao.

I sad kad konačno sjedi nasuprot čovjeku koji se nije smijao i kad ima priliku da mu barem pokuša objasniti onaj veliki nespōrazum od kojeg je u njihovim životima sve krenulo, pita se ima li uopće smisla načinjati tu temu?!

– Vjeruj mi, sekretaru – ja te tako još uvijek zovem iako si za mene to odavno prestao biti, pa te ovakva intimnost s moje strane sigurno i vrijeđa – pitam se da li da uopće počnem, jer znam da niti ćeš ti prihvatiti moje argumente, a bojim se, neću ni ja tvoje. Ali hajde, zbog

vlastite duhovne higijene da kažem što imam reći, pa da ti zaokružiš svoje mišljenje o meni. Moram ti to reći i zato što sebe još uvijek i poslije toliko godina, vidim kao »vojnika« partije, jer to nikad nisam prestao biti bez obzira na vaše izopćenje. Kako na događaje nisam mogao utjecati, mogao sam pažljivije motriti sa strane i vidjeti sve vaše greške.

– Ti i ja odavno polazimo s dijametralno suprotnih pozicija. Mene je život poučio da uvažavam i drugačija mišljenja, a ti od svojeg nikad nisi čuo tuđe. Ti povijest protekla četiri desetljeća promatraš s pozicije pobjednika. Ti si – po vlastitom mišljenju – dao mnogobrojne žrtve za stvar socijalizma i red je da živiš od njihovih tantijema.

– Ja sam pak oduvijek bio samo – svjedok! A taj položaj, i sam ćeš priznati, vraški je teško zadržati tolike godine. On iziskuje posebnu disciplinu duha, pa – ako hoćeš – i tijela. »Ne žrtvuješ ništa i ne dobivaš ništa«, rekao bi ti koji si odabrao »pravu« stranu. Ja to doživljavam na sasvim drugačiji način. To je za mene pravo na slobodu da ne odaberem niti jednu stranu. Da ostanem negdje između. Svjestan sam toga da tako ostajem sam na vjetrometini – napadan od mnogih, branjen ni od koga! Svatko tko naiđe može se okrznuti o ovakvog kakav sam ja. Pogotovo, ako na bilo koji način demonstriram taj svoj neutralizam. A šutjeti ne mogu po naravi, to ti je dobro poznato.

– Nemoj me pogrešno shvatiti! Ne naričem ja nad svojom sudbinom niti nad materijalnim siromaštvom. Život me prisilio na skromnost. Davno sam se oslobodio želje za društvenim priznanjima, jer mi je postalo jasno da njima pojedine grupe samo podstiču ono što njima odgovara. Ja samo skromno zahtijevam da se poštuje moje dostojanstvo u ime općeg načela čovječnosti. Tražim svoje pravo na iskaz svjedoka. Želim ostati dobromjerman i nepristran, bez ikakve želje da moj sud bude konačan. Ne želim slavu. Ne iznuđujem poštovanje onih

koji osjećaju isto, a nemaju hrabrosti da iskažu. Ne inzistiram na tvome uvažavanju, ali želim da se držiš nepisanog dogovora – ne ispravljaj neispravljivo.

– Pusti me da, svojeglav kakav već jesam, sam skelanim po vlastitom kursu. Ne nagoni mi splav silom u tvoje koordinate. Znam da te je u mnogim proteklim godinama smetalo što me nisi mogao navesti da se olako oduševljavam vašim nedovoljno promišljenim idejama. Znam da si me mrzio – i ne samo ti – zato što između dostojanstva i udobnog života radije biram – dostojanstvo. Pravo na vlastiti integritet pa ma i u siromaštvu.

– Ono što me je uvijek zbunjivalo u tvome položaju je želja da jednom zauvijek imaš pravo na tantijeme od »glavnice« pravilno odabrane strane! Bezobzirna želja da to pravo postane pretežno i na tvoje nasljednike. A njih kloniraš dinastički.

– Gotovo hladno, jer samo tako mogu biti pouzdan svjedok, promatram godinama kako drsko »upotrebljavaš« revoluciju. I stalno me zanima koliko dugo će to podnositi djeca kojoj si je ti tako velikodušno »dario«?! Ne mogu vjerovati da stvarno živiš u uvjerenju da su tvoje istine date jednom za svagda. Smatrao sam te inteligentnijim. Imao si priliku vidjeti kako se »istine« vješto mijenjaju i kako padaju »istine« onih što su se zaklinjali da će njihova carstva trajati tisuću godina. Zar te to stvarno nije poučilo ničemu?

– Vjeruješ li ti uistinu sve to vrijeme da sam ja – izdajnik? Da sam onomad namjerno doveo onu kujicu na sastanak skojevske ćelije kako bih u očima naših vršnjaka kompromitirao veliku ideju socijalizma? Vjeruješ li stvarno da su mnome manipulirale neke mračne sile? Zar ni iz mojeg životopisa nisi naučio baš ništa?

– Ponekad čini mi se da je sve pokraj tebe prošlo utaman. Da je u tvome slučaju na samom početku učinjen pogrešan izbor. U protivnom bio bi već odavno u kategoriji »svjedoka«, a ja bih to – znao. Ovako i ti i ja ostajemo samo vječni ponavljači.